

Studia Biblica Slovaca

Ročník 9

2017

Číslo 2

Offprint

Studia Biblica Slovaca je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník IX (2017), číslo 2

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Vedecké kolégium/Advisory board: Reimund BIERINGER (Leuven, B) – Georg BRAULIK OSB (Wien, A) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra, SK) – Massimo GRILLI (Roma, I) – Leslie HOPPE OFM (Chicago, USA)

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín, SK)
Zástupca šéfredaktora: Jozef JANČOVIČ (Bratislava, SK)
Redaktor pre recenzie: František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie, SK)
Výkonný redaktor: Martina KORYTIAKOVÁ (Roma, I)

Redakčná rada /Editorial board: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Juraj FENÍK (Košice, SK) – Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok, SK) – Róbert JÁGER (Košice, SK) – Peter JUHÁS (Münster, D) – Branislav KEUSKA (Ružomberok, SK) – Róbert LAPKO (Košice, SK) – Libor MAREK (Detroit, USA) – Jaroslav RINDOŠ (Bratislava, SK) – Milan SOVA (Bratislava, SK) – Jozef TIŇO (Bratislava, SK) – Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Jazyková úprava: Dušan Rončák

Obálka: Martin Mičko

Na príprave publikácie sa podieľali Štefan Macko, Zuzana Očkajáková, Cathal Ó Manacháim, Helena Panczová, Július Pavelčík, Daniel Škoviera a Lucilla Mária Tongel'ová SDR.

Príspevky v slovenčine, češtine a v angličtine (od zahraničných autorov) alebo knihy na recenziu prosíme poslať na adresu redakcie *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), redakcia@biblica.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe, podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word. Ak sú používané iné fonty písma pre hebrejčinu a gréčtinu ako v programe BibleWorks, tak upresniť aké, prípadne preposlať používaný font spolu s príspevkom. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený abstraktom a jeho anglickou verziou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine/češtine a angličtine, zoznamom bibliografie a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Upresňujúce podmienky pre prispievateľov sú dostupné www.biblica.sk.

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014

Prot. N. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia, 12/2017.

Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

Pavol z Tarzu a materská Cirkev z Jeruzalema

Alfio Marcello Buscemi

Už zo samotného názvu vyplýva, akým smerom sa bude moja prednáška uberať¹. Najprv nás núti zoznámiť sa, aj keď len stručne, s dvoma prvkami porovnania, a to s jeruzalemským spoločenstvom v rokoch 30 – 70 po Kr. a s apoštolom Pavlom. Ďalej bude potrebné odôvodniť aj spojku „a“ v názve, nakoľko nie všetci exegéti jej dávajú rovnakú hodnotu². Okrem toho, tak ako to dokázala historická kritika, za dva hlavné zdroje považujem Pavlove listy a Skutky apoštolov³. Na nich aj zakladám a rozvíjam svoj názor. Obidva zdroje treba prirodzene čítať kriticky a objektívne⁴, bez predsudkov a s vedomím, že obidva boli napísané asi pred dvetisíc rokmi, a to spôsobom uvažovania, ktorý je markantne odlišný od pozitivistického spôsobu myslenia, ktoré panuje v súčasných moderných vedeckých štúdiách.

¹ Uvedená štúdia bola prednesná na RKCMBF Univerzity Komenského v Bratislave a v Kňazskom seminári sv. Františka Xaverského v Badíne v apríli 2017. Text prednášky preložil z taliančiny Blažej Štrba; poznámkový aparát z taliančiny preložila a bibliografiu spracovala Martina Korytiaková.

² K tejto problematike, okrem iných komentárov, porov. DUNN, *The Relationship*.

³ Pre krátke predstavenie kritického použitia uvedených dvoch zdrojov odkazujem na monografiu: BUSCEMI, *San Paolo*, 1-17. K Skutkom apoštolov sa odporúča JACQUIER, *Les Actes des Apôtres*; WIKENHAUSER, *Atti degli Apostoli*; HÄNCHEN, *Die Apostelgeschichte*; KREMER, *Les Actes des Apôtres*; SCHNEIDER, *Gli Atti degli apostoli*; LÜDEMANN, *Early Christianity*; BRUCE, *The Book of the Acts*; BARRETT, *Atti degli Apostoli*; FITZMYER, *Gli Atti degli Apostoli*; taktiež vynikajúce štúdie DUPONT, *Études sur les Actes des Apôtres*; DUPONT, *Nouvelles Études sur les Actes des Apôtres*; HEMER, *The Book of Acts*; WINTER, *The Book of Acts*. Pre kritické použitie Pavlových listov, okrem komentárov k jednotlivým listom, porov. MURPHY-O'CONNOR, *Paul*; SACCHI, *Le lettere paoline*, 33-254; FABRIS – ROMANELLO, *Introduzione alla lettura di Paolo*; BUSCEMI, *Che cosa si sa attualmente di Paolo*, 7-18.

⁴ Porov. tiež LÉGASSE, *Paolo Apostolo*, 9-21; FABRIS, *Paolo*.

1 Matka Cirkev Jeruzalema

Pohľad na pramene nám ukáže, že názov „Jeruzalem“ sa nachádza v Pavlových listoch asi 10-krát: 7-krát v tvare Ἱερουσαλήμ a 3-krát v latinizovanej podobe Ἱεροσόλυμα. Hojnejšie sú výskyty v Skutkoch: 37-krát Ἱερουσαλήμ a 22-krát Ἱεροσόλυμα⁵. Ale ešte dôležitejšia je tá skutočnosť, že v Novom zákone čestný titul „Jeruzalem, naša matka“ pochádza priamo od Pavla, ktorý ho – odkazujúc na Iz 54 a 60 a na Ž 86,5 – používa v Gal 4,24-26, a to v odkaze tak na židovské, ako aj na kresťanské spoločenstvo: „²⁴ To je povedané obrazne. Tamtie sú dve zmluvy: jedna z vrchu Sinaj, ktorá rodí pre otroctvo, a to je Agar...²⁵ a zodpovedá terajšiemu Jeruzalemu, lebo žije so svojimi deťmi v otroctve.²⁶ Ale Jeruzalem, ktorý je hore, to je tá slobodná, ktorá je našou matkou.“

I keď s trochou polemiky, Pavol predsa len hovorí, že eschatologické spoločenstvo spásy, ktoré sa nachádza v Jeruzaleme, je našou matkou, ktorá nás, podľa prísľúbenia (Gal 3,8), plodí Duchom (4,29) k slobode, ktorú nám vydobyl Kristus (5,1)⁶. Toto spoločenstvo je cirkvou, ktorá aktualizuje v rámci ľudských dejín božský prísľub spásy a pôsobením Ducha nás čini účastnými Božieho kráľovstva (5,21) a večného života (6,8). Cirkev je jedna, aj keď jestvujú početné „miestne cirkvi“, ale všetky sú „v Kristovi Ježišovi“ a v ňom majú svoju podstatnú jednotu.

1.1 Spoločenstvo vo formácii

V Pavlových časoch nejestvovalo veľa cirkevných spoločenstiev a všetky sa postupne formovali⁷. Spomedzi nich vynikalo spoločenstvo z Jeruzalema, na ktoré sa viac-menej odkazovali všetky „miestne cirkvi“⁸; a taktiež spoločenstvo z Antiochie, na ktoré sa zasa odvolávali pavlovské spoločenstvá⁹. V každom prípade, všetci veriaci videli v „Cirkvi v Jeruzaleme“ prvopočiatok dobrodružstva viery, ktorá sa postupne rozširovala „od

⁵ Pre účely tejto a ostatných štatistík bol použitý program Accordance Bible Software, OakTree Software, Inc.

⁶ K interpretácii uvedeného textu, porov. BUSCEMI, *Lettera ai Galati*, 479-481.

⁷ CONZELMANN, *Le origini del cristianesimo*; BAGATTI, *Alle Origini della Chiesa*.

⁸ TAYLOR, *Paul*; ACQUAVIVA, *La Chiesa-madre di Gerusalemme*; ELMER, *Paul*.

⁹ K apoštolskej dynamike komunity zo sýrskej Antiochie, porov. ADINOLFI, *Da Antiochia a Roma*.

Jeruzalema až po samý kraj zeme“ (Sk 1,8). Tak vlastne máme do činenia s obdobím, v ktorom sa celá Cirkev, chápaná či už ako univerzálna, alebo lokálna entita, rozrastala¹⁰. Toto platí predovšetkým pre Cirkev v Jeruzaleme. Netreba ju však chápať ako „statickú a monolitickú“: všetci verili v Ježiša, ale že by všetci mali veriť v Ježiša rovnakým spôsobom, je nielen nepravdepodobné, ale celkom mimo historickej skutočnosti¹¹.

Podľa Sk 1,12-14¹² pôvodné jadro tvorili „Jedenásti“¹³, ktorí „jednomyselne zotrvali na modlitbách spolu so ženami, s Ježišovou matkou Máriou a s jeho bratmi“. Často boli prítomní aj iní „bratia“, takže Sk 1,15 hovoria, že „v tých dňoch vstal Peter uprostred bratov – bolo tam [dovedna] zhromaždených asi stodvadsať ľudí“¹⁴. Práve z týchto bol vybraný „Matej“, ktorý prevzal miesto, ktoré patrilo Judášovi, a doplnil skupinu „Dvanástich“ (Sk 1,21-26)¹⁵. Ale spoločenstvo muselo byť väčšie, ak Pavol v 1Kor 15,6 tvrdí, že vzkriesený Ježiš „sa zjavil viac ako päťsto bratom naraz; väčšina z nich žije doteraz, niektorí už zosnuli“¹⁶. Číselný vzrast spoločenstva je priebežne aktualizovaný Lukášom. Po prvej Petrovej veľkej reči v Jeruzaleme

¹⁰ Porov. BROWN, *Le chiese degli Apostoli*; tiež jeho recenziu od A. M. Buscemioho v *LA* 45 (1995) 630-633.

¹¹ Porov. BAUER, *Orthodoxy and Heresy*; DUNN, *Unity and Diversity*.

¹² Sk 1,12-14 sú v lukášovskej redakcii (porov. *ὅτε ὑπέστρεψαν* v 1,12) podstatnou integrálnou súčasťou príbehu o nanebovystúpení Pána (Sk 1,4-14) a tvoria jeho konklúziu (porov. SCHNEIDER, *Atti*, 272-273, 283).

¹³ V Sk 1,6 sa zdá, že počet „tých, čo sa dovedna zhromaždili“ a boli prítomní pri „Ježišom nanebovystúpení“ zahŕňa okrem „Jedenástich“ aj iné osoby; preto je možné, že ani vo „večeradle“ tí, čo „zotrvali na modlitbách“ neboli len „Jedenásti“, ale aj iní bratia (porov. SCHNEIDER, *Atti*, 277 a 283). Rovnako to môže dosvedčovať aj text Sk 1,14-15.

¹⁴ Pre nás, v tomto momente, nie je dôležité, či je uvedený počet „symbolický“ (reprezentuje 12 kmeňov Izraela alebo 12 apoštolov), alebo či je jeho „funkcia“ podobnou funkciou „miestneho sanhedrinu“ (k tejto hypotéze porov. SCHNEIDER, *Atti*, 297); počet je pre nás, naopak, dôležitý preto, že potvrdzuje, že počet učeníkov, ktorí Ježiša uvideli pred Paschou, sa neobmedzuje iba na „Dvanástich“, ale že výraz „spoločne, dovedna“ (*ἐπὶ τὸ αὐτό*) znamenal počet 120.

¹⁵ K „dvanástim“, ako svedkom Vzkrieseného Ježiša, porov. *Excursus* 2 v SCHNEIDER, *Atti*, 305-320 (vrátane početnej bibliografie k danej téme).

¹⁶ Zmienka sa nachádza iba u Pavla; neuvádza sa v synoptických Evanjeliách ani v Evanjeliu podľa Jána. Pavol ju pravdepodobne prevzal ako tradovaný údaj. Avšak na druhej strane, vzhľadom na polemické znenie 1Kor 15, si nemyslím, že by Pavol uviedol niečo, čo by mohlo podkopať jeho argumentáciu. K ťažkostiam, ktoré uvedený údaj spôsobuje, porov. FEE, *The First Epistle to the Corinthians*, 729-731; BISHOP, *The Risen Christ*; GILMOUR, *The Christophany*; KEARNEY, *He Appeared to 500 Brothers*.

(Sk 2,14-40) Lukáš píše: „Oni prijali jeho slovo a dali sa pokrstiť; a v ten deň sa pridalo asi tritisíc duší“ (Sk 2,41)¹⁷ a po druhej Petrovej reči (Sk 3,12-26) píše: „Ale mnohí z tých, čo vypočuli slovo, uverili; a vzrástol počet mužov na päťtisíc“ (Sk 4,4)¹⁸. V iných kontextoch Lukáš zostáva všeobecnejší a obmedzuje správu: „A čím ďalej, tým viac pribúdalo veriacich Pánovi; veľké množstvo mužov a žien“ (Sk 5,14) alebo „A Cirkev mala pokoj po celej Judei, Galilei a Samárii; upevňovala sa, žila v bázni pred Pánom a rástla v úteche Svätého Ducha“ (Sk 9,31)¹⁹. Takúto teologickú konotáciu ešte silnejšie vyjadruje v Sk 2,42-48:

⁴² Vytrvalo sa zúčastňovali na učení apoštolov a na bratskom spoločenstve, na lámaní chleba a na modlitbách...⁴⁴ Všetci, čo uverili, boli pospolu a všetko mali spoločné...⁴⁶ Deň čo deň svorne zotrvali v chráme, po domoch lámali chlieb a s radosťou a úprimným srdcom požívali pokrm.⁴⁷ Chválili Boha a boli milí všetkému ľudu. A Pán každý deň rozmnožoval tých, čo mali byť spasení.²⁰

Ak sa rozmery Cirkvi v Jeruzaleme menili tak, ako to dokladá Lukáš, potom je potrebné povedať, že minimálne 10 % alebo aj o niečo viac Jeruzalemčanov, ktorých počet sa odhaduje zhruba na 60 000 ľudí²¹, sa stalo „veriacimi v Ježiša“ alebo aspoň jeho „sympatizantmi“ (Sk 5,12-13).

Taká výrazná masa ľudí, samozrejme, nebola a ani nemohla byť homogénna. Nebola taká zo sociálno-ekonomického hľadiska: menšina „bohatých“ sa nachádzala povedľa väčšiny „chudobných“ či dokonca

¹⁷ Uvedený počet nielen že nie je presný („asi“), chce tiež podčiarknuť Boží zásah, ktorý silou Ducha spôsoboval, že jeho Cirkev sa stáva viditeľnejšou (porov. SCHNEIDER, *Atti*, 387).

¹⁸ Nie je isté, či týchto „päťtisíc“ mužov sa má prirátat' k tým predošlým „štyritisíc“. Použitie trpného rodu aoristu ἐγενήθη („dosiahol“) umožňuje prikloniť sa k navýšeniu medzi číslom 4000 až 5000.

¹⁹ Znenie 9,31 je veľmi zaujímavé: nárast počtu členov „Cirkvi“ je daný do vzájomného vzťahu s geografickou expanziou (Judea, Galilea, Samária), s jej upevňovaním (οἰκοδομουμένη) „v bázni pred Pánom“ a „v úteche Ducha Svätého“.

²⁰ Zhrnutie v Sk 2,42-48 má veľmi silný teologický význam, avšak to, čo nás tu zaujíma, je najmä záverečné vyjadrenie: „A Pán každý deň rozmnožoval tých, čo mali byť spasení“. V ňom, tak imperfektum προσετίθει, ako aj spodstatnené participium τοῦς σοφισμένους zdôrazňujú myšlienku progresívneho rastu komunity veriacich. No uvedený rast je dielom „Pána“ a pre spásu.

²¹ Číslo je iba približné. Porov., však, KING, Jerusalem, 753, podľa ktorého populácia osciluje medzi 40 000 a 80 000; TSAFRIR, Jerusalem, 68-70, uvádza populáciu medzi 50 000 a 80 000.

„otrokov“²². Evanjeliá a Skutky nám ukazujú niektoré osoby, napr. Jozefa z Arimatey, Nikodéma, Barnabáša, Ananiáša a Zafiru, ktorí mali dobré sociálno-ekonomické postavenie, a tak mohli pomáhať chudobným v spoločenstve. Lukáš v Sk 4,32, trochu zidealizovane, mohol napísať: „Množstvo veriacich malo jedno srdce a jednu dušu. A nik z nich nehovoril, že niečo z toho, čo mal, je jeho, ale všetko mali spoločné.“ Takéto spoločenské podmienky produkovali aj kultúrnu rozmanitosť, ktorá ľudské a bratské vzťahy neovplyvňovala negatívne, lebo horlivosť „zúčastňovaní sa na učení apoštolov“ tvorila spoločenstvo so záujmom o „Božiu múdrosť“²³. Jednako však, určitá rôznorodosť sa našla aj v tejto oblasti spoločenského života. Vskutku, niektorí veriaci prišli „zo sekty farizejov“ (Sk 15,5), „veľa kňazov poslušne prijalo vieru“ (Sk 6,7) a, ako takí, buď mohli pochádzať zo „saducejov“, alebo z „esénov“, bývajúcich v Jeruzaleme²⁴. Napokon aj ďalšia významná skupina pochádzala z „helenistov“ (Sk 6), t. j. zo židov, ktorí hovorili grécky a bývali v Jeruzaleme, ale pochádzali z diaspóry (Sk 6,9), a práve oni boli pravdepodobne otvorení pre dialóg medzi židovsko-náboženskou a filozoficko-gréckou kultúrou, obzvlášť platonickou alebo stoickou²⁵. Z nich nám Skutky poskytujú zoznam: „Štefan, muž plný viery a Ducha Svätého, ďalej Filip, Prochor, Nikanor, Timon, Parmenáš a Mikuláš, prozelyta z Antiochie“ (Sk 6,5). Toto je veľmi významné, pretože, hoci je pravda, že prijali „Ježiša ako Mesiáša“, nie všetci „verili v neho“ rovnakým spôsobom – helenisti považovali Mesiáša za „vtelenú božskú Sofiu/Múdrosť“. A dokonca aj tí, ktorí sa zúčast-

²² K tejto téme pozri zaujímavý *Excursus 6*: „Proprietà e rinuncia alla proprietà“ v SCHNEIDER, *Atti*, 403-410: Sk 2,44 e 4,32 nemožno vykladať ako „radikálne zdieľanie dohier“, ale ako „ochotu vložiť vlastné dobrá do služieb spoločenstva“; BUSCEMI, *La gioia della salvezza*, 125-140: Nehovorí sa tu o nasledovaní Ježiša z lásky k chudobe, ale o tom, aby sa človek stal chudobným tým, že dá svoj majetok v prospech chudobných, a to takým spôsobom, aby medzi Ježišovými učeníkmi neboli bohatí, ktorí plytvajú, a chudobní, ktorí umierajú od hladu (porov. aj 1Kor 11,17-22). Na druhej strane, niektoré pavlovské komunity, ktoré Lukáš s istotou poznal, sú upriamené na „bohatých ľudí“: Lýdia a členovia jej domu (porov. Sk 16,14-15), Filemon a Apfia s členmi ich domu (Flm 1,1-2), „tí, z domu Chloe“ (1Kor 1,11), „Nymfa a cirkev v jej dome“ (Kol 4,15). Akokoľvek, takých ľudí nemohlo byť veľa, keď Pavol vyhlasuje: „tu niet veľa múdrych podľa tela ani veľa mocných, ani veľa urodzených“ (1Kor 1,26).

²³ V tomto ohľade je veľmi užitočné porov. THEISSEN, *Pauline Christianity*, 27-54.

²⁴ Pre spresnenie pozri SCHNEIDER, *Atti*, 598: „Myslí sa tu najmä na kňazov chrámu“, teda na tých, čo pochádzajú zo „sekty saducejov“.

²⁵ Pozri zaujímavý *Excursus 10*: „Gli Ellenisti e la Samaria“, v SCHNEIDER, *Atti*, 565-579; MARTIN, *Hellenists*.

ňovali na „učení apoštolov“ a podarilo sa im prekonať nepoddajný židovský monoteizmus, nie všetkým sa podarilo vyslobodiť z „moralizujúceho židovstva“, z „kultových pravidiel“ (obriezka, nazireát, atď.) a zo „židovského *kašrut*“ (Sk 15,1.5). Všetko toto spôsobovalo problémy – nie indiferentné vo vnútri spoločenstva – a to najmä problémy týkajúce sa jednoty a autority.

Taká značná masa ľudí tvorila už sama osebe štrukturálny problém: kde sa zhromažďovali na spoločné slávenia, tak kultového, ako aj katechetického rázu²⁶. Sk 5,12 informujú, že „všetci svorne zotrvali v Šalamúnovom stĺporadí“, čo je síce zaujímavá indikácia, ale tiež veľmi zjednodušená. Teda z praktického hľadiska by sa stretnutia mohli uskutočniť iba v tom prípade, žeby ich „veľkňazi“ a „chrámoví úradníci“ boli umožnili. V skutočnosti však práve pokračovanie Sk 5 nám ukazuje, že samotní „veľkňazi“ sa vzopreli kázaniu Petra a Jána v priestoroch chrámu a to tak, že ich zadržali a pohrozili im (Sk 5,21-42). Možno predpokladať, že nejaký „zámožný veriaci“ poskytol dajaký „priestor“, ktorý mohol pojať veľké množstvo ľudí, ale nemyslím si, že v Jeruzaleme bolo podobných priestorov mnoho a v žiadnom prípade by nemohli obsiahnuť masu 6 000 alebo 10 000 ľudí²⁷. Takže, pomerne skoro, sa komunita začala členiť do menších skupín a, ako sa to často stáva, spájali sa podľa spriaznenosti zmýšľania a úmyslov. Všetci sa stále považovali za „veriacich v Ježiša“ a všetci nasledovali učenie „Dvanástich“. Avšak veriaci, ktorý pochádzal z „farizeizmu“, sa radšej pripojil k ľuďom, ktorí zdieľali aj jeho vlastné predstavy. To isté sa prejavovalo aj u „helenistu“, alebo u toho, ktorý pochádzal zo sekty saducejov. Jednoducho povedané, „cirkevná jednota“ bola „jednota v rozmanitosti“ a styčným bodom bol „Ježiš, Kristus“²⁸, ktorý zomrel a vstal z mŕtvych pre všetkých. K nemu sa zbíhalo celé učenie apoštolov, o čom svedčia aj prejavy v Skutkoch apoštolov²⁹.

²⁶ Sk 2,42 tým, že dáva dva *kaí* a jeden *asyndeton*, rozlišuje v živote spoločenstva dva podstatné momenty: katechetický, kvalifikovaný ako *τῆ διδασκίᾳ τῶν ἀποστόλων καὶ τῆ κοινωνίᾳ*, a potom kultový, vyjadrený *τῆ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαίς*. V danom rozlíšení jedine *κοινωνία* môže vytvárať problém, ale dá sa chápať ako zdieľanie všetkých dobier, vrátane „kultúrno-náboženských“. No pozri aj SCHNEIDER, *Atti*, 397-398; BUSCEMI, *Gli inni di Paolo*, 7-8.

²⁷ Porov. zaujímavú prezentáciu od AVIGAD, *Residences Herodiennes à Jerusalem*.

²⁸ Okrem diel, citovaných v pozn. č. 11, porov. aj LONGENECKER, *The Christology of Early Jewish Christianity*; DUNN, *Christology in the Making*; WITHERINGTON, *Christology*; BARCLAY, *Jesus and Paul*.

²⁹ Porov. SOARDS, *The Speeches in Acts*.

Ak bol Ježiš ideálnym konvergentným bodom, apoštoli boli referenčnými bodmi, ktoré dodávali stabilitu všetkým spoločenstvám. Sk 1–2 stále svedčia o aktívnej prítomnosti „Dvanástich“ medzi „veriacimi“ Jeruzalema. Ale už od Sk 2,14 jestvuje akýsi primát Petra medzi ostatnými apoštolmi³⁰. Vskutku, ak sa vyradí Ján, ostatní členovia skupiny „Dvanástich“ takmer úplne zmiznú. Zo Sk 12,1 vieme, že v roku 44 po Kr. dal Herodes³¹ zabiť Jakuba Staršieho, ale o ostatných apoštoloch nevieme celkom nič. Je možné, že počas prenasledovania, o ktorom sa hovorí v Sk 8,1-4, utiekli spolu s ostatnými veriacimi do bezpečnejších miest³². Apokryfy ich predstavujú ako „svedkov“ v mnohých oblastiach Stredného východu či dokonca v Indii³³. Avšak podľa Sk 1–5 je zrejmé, že na začiatku spravoval spoločenstvo Peter, v spolupráci s „Dvanástimi“ a dané kapitoly zdôrazňujú, že sú to oni, ktorí vyučujú spoločenstvo. Ich kázanie sa zakladá hlavne na „fundamentálnej kerygme viery“: smrť a vzkriesenie Ježiša (1Kor 15,3-4) a prostredníctvom neho sa nepriamo ohlasoval aj „kresťanský monoteizmus“: „³² Tohto Ježiša Boh vzkriesil a my všetci sme toho svedkami.“³³ Božia pravica ho povýšila a keď od Otca dostal prisľúbeného Ducha Svätého, vylial ho, ako sami vidíte a počujete“ (Sk 2,32-33). Ale počínajúc Sk 6 badať, že „materská Cirkev“ Jeruzalema začína „fázu rozpínania“, a to predovšetkým na podnet „veriacich helenistov“. Spoločenstvá sa množia v Judei a Samárii a postúpia až k Cézarei Prímorskej³⁴. Naozaj, v Sk 8,4 (SEB) Lukáš poznamenáva: „Tí, ktorých rozohnali, rozišli sa po okolí a hlásali slovo evanjelia.“ A ich apoštolát nebol nasmerovaný iba k „židom“, ale aj k „pohanom“. Vskutku, Peter je donútený navštíviť takúto spoločenstvá – prvýkrát je pozvaný Filipom do Samárie (Sk 8,14-17), potom

³⁰ Pozri zaujímavý *Excursus 5*: „Pietro negli Atti degli Apostoli“, in SCHNEIDER, *Atti*, 388-393; MICHAELS, Peter. Navyše, k stretnutiu Pavla s Petrom v Gal 1,18-20 e 2,11-14a, porov. BUSCEMI, *Lettera ai Galati*, 126-134 a 181-194.

³¹ Ide o Herodesa Agripu I., ktorý v r. 39 – 44 pred n. l. vládol nad Galileou a Pereou, ako aj nad Judeou a Samáriou (porov. SCHNEIDER, *Atti*, 133, pozn. 8; NIEDERWIMMER, *Ἰάκωβος*, 169; HAGNER, James, 617.

³² Skutočne sa javí, že Sk 8,1 nepripúšťajú, že by „apoštoli“ boli ušli; no ak vezmeme do úvahy to, čo hovorí Pavol v Gal 1,18-20 a Sk 8,2, je treba pripustiť, že aj oni, spolu s ostatnými, boli roztratení po Judei a Samárii, a možno i v bezpečnejších oblastiach Dekapolu a diaspory (porov. BUSCEMI, *Paolo*, 36-38).

³³ Porov. ERBETTA, *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento*.

³⁴ Pozri syntézu, ktorú ponúka SCHNEIDER, *Atti*, 563-564; SCROGGS, *The Earliest Hellenistic Christianity*.

Kornéliom do Cézarey Prímorskej (Sk 10–11) a neskôr ešte do Antiochie v Sýrii (Gal 2,11-14).

Dôsledkom tohto všetkého bol s najväčšou pravdepodobnosťou nárast autority „Jakuba, Pánovho brata“, ktorého niektorí tiež nazývali „Jakub Spravodlivý“³⁵. Nie preto, že by chcel nahradiť Petra v autorite, ale iba preto, aby nenechal spoločenstvo bez spoľahlivého vodcu. Akokoľvek, Jakub bol uznávanou autoritou v jeruzalemskom spoločenstve a tiež bol dobre vnímaný aj zo strany „židov“. Dokonca Jozef Flávius sa vo svojich *Židovských starožitnostiach* (20,201) o ňom vyjadril, že bol „verný zákonu a vysoko uznávaný“ židovským národom. Bol zabitý okolo roku 62 po Kr. len pre podlosť „veľkňaza Annáša mladšieho“. Na druhej strane, Sk 12,17 nám podávajú dôležitú správu: Peter po tom, čo bol vyslobodený anjelom, povedal tým z „domu Ruže“: „Oznámte to Jakubovi a bratom». Potom vyšiel von a odišiel na iné miesto.“ Od tohto okamihu má „materská Cirkev v Jeruzaleme“ iba jediného vodcu – „Jakuba a jeho presbytérium“ (porov. Sk 21,18). Jednako však odovzdanie „autority“ sa dialo postupne a rysuje sa ako „diverzifikácia úloh“. Peter je ten, kto predsedá celému „spoločenstvu veriacich“ v láske, a Jakub ten, kto prakticky vedie spoločenstvo v Jeruzaleme. Svedkom tohto procesu diverzifikácie je Pavol, keď píše v Gal 1,18-19: „¹⁸ Až po troch rokoch som šiel do Jeruzalema, aby som videl Kéfasa, a zostal som uňho pätnásť dní. ¹⁹ Iného z apoštolov som nevidel, iba Jakuba, Pánovho brata.“ Ale aj Gal 2,7-9 je svedectvom autority zdieľanej predovšetkým medzi Petrom a Jakubom. Oni sú „významné“ (Gal 2,2.6) „stĺpy“ Cirkvi (Gal 2,9). Avšak Sk 15, text, ktorý hovorí o „Jeruzalemskom koncile“, nechá hovoriť ako prvého Petra (Sk 15,7-11) a napokon spomína Jakuba ako zástupcu „veriacich zo židovstva“. A toto sa mi zdá presné, pretože spolu s Jakubom mala „materská Cirkev z Jeruzalema“ trvalý judaizačný sklon. Dosvedčuje to predovšetkým stať Sk 21,20-21: „²⁰ Vidíš, brat, koľko tisíc Židov uverilo a všetci horlia za Zákon. ²¹ Ale o tebe sa do počuli, že učíš všetkých Židov, čo sú medzi pohanmi, aby odpadli od Mojžiša, a hovoríš, že nemajú obrezávať svojich synov ani žiť podľa zvykov.“ Tak je pomerne hodnoverné, že výraz v Gal 2,12: „niektorí od Jakuba“, znamená, že išlo o ľudí, ktorí by boli poslaní Jakubom, ale o osoby, ktoré sa odvolávali na judaizačný odklon, ktorý dal jeruzalemskému spoločenstvu³⁶ Jakub. Na druhej strane sa domnievam, že Jakub, ktorý uznal Pavlovu charizmu

³⁵ K „Jakubovi, Pánovmu bratovi“ pozri NIEDERWIMMER, Ἰάκωβος; MORGAN, James, Brother of Jesus.

³⁶ K výrazu pozri BUSCEMI, *Lettera ai Galati*, 188-189.

hlásať pohanom (Gal 2,7-8) a podal mu „pravicu na znak spoločenstva“, uznal, že jednotiacim bodom spoločenstva veriacich je Kristus, ale i to, že každá časť cirkvi sa odvoláva na neho podľa svojich vlastných charakteristík – židia jedným spôsobom a pohania zasa iným (Sk 15,13-21). Pavol pozná dobre „Jakuba, Pánovho brata“ a v 1Kor 15,6 tvrdí, že videl vzkrieseného, a to pre Pavla znamená byť „apoštolom Krista“. I napriek tomuto, ak by sme to chceli hodnotiť očami Pavla, Jakubovi chýbala práve taká pavlovská radikálnosť, ktorá mohla tvrdiť: „V Kristovi Ježišovi ani obriezka nič neznamená, ani neobriezka, ale viera činná skrze lásku“ (Gal 5,6), alebo ešte viac: „Ale ja sa nechcem chváliť ničím iným, iba krížom nášho Pána Ježiša Krista, cez ktorý je svet ukrižovaný pre mňa a ja pre svet. Lebo ani obriezka nie je nič, ani neobriezka, ale nové stvorenie“ (Gal 6,14-15)³⁷.

1.2 Pavol, Kristov apoštol

Pavol poznal „materskú Cirkev“ z Jeruzalema pravdepodobne od r. 30 – 34, podľa správy zo Sk 7,58 o mučeníckej smrti svätého Štefana: „Svedkovia si odložili šaty k nohám mladého muža, ktorý sa volal Šavol“³⁸. V tých rokoch práve ukončil svoje študentské *curriculum* „horlivý za Zákon a za obyčaje svojich otcov“ (Gal 1,13-14)³⁹. Napriek tomu sa domnievam, že Pavol so záujmom sledoval toto formujúce sa spoločenstvo. Niektorí z neho boli „bývalí farizeji“⁴⁰. Vo Flp 3,5 si Pavol vymieňa názory s „naslovovzatými židmi“, tvrdí: „⁴ Ak si niekto iný myslí, že môže mať nádej v tele, tým skôr ja: ⁵ na ôsmy deň obrezaný, z Izraelovho rodu, z Benjamínovho kmeňa, Hebrej z Hebrejov, čo sa týka zákona farizej, ⁶ čo do horlivosti prenasledovateľ Cirkvi, čo do spravodlivosti, ktorá je v Zákone, žil som bezúhonne“ (3,4-6). Na druhej

³⁷ Porov. BUSCEMI, *Paolo*, 106-109.

³⁸ K Sk 7,58 pozri SCHNEIDER, *Atti*, 663; BUSCEMI, *Paolo*, 36-37.

³⁹ Možno pokladať za isté, že vo veku asi 15-16 rokov sa Pavol, pod vedením nejakého dobrého rabína (Gamaliela, podľa Sk 22,3), dal v Jeruzaleme na štúdium Zákona a že ho ukončil asi o 4 roky neskôr. Preto ak sa narodil v r. 5 – 10 n. l. (porov. Sk 7,58; Flm 1,9), v r. 24 – 29 n. l. sa mohol nachádzať v Jeruzaleme. Ak bol v čase zabitia sv. Štefana (r. 34 – 36 n. l.) nazvaný ako *νεανίας* (vek okolo 21 – 28 rokov), poznal tak „príbeh mučeníka“, ako aj „príbeh Ježiša z Nazareta“ (porov. BUSCEMI, *Paolo*, 19-20 a 29-33; LÉGASSE, *Paolo apostolo*, 31-32 a 34-37; SCHNEIDER, *Atti*, I, 663).

⁴⁰ Pochybovať o tom, či bol Pavol farizejom, alebo obviňovať Lukáša z toho, že Pavla predstavuje ako farizeja, nie je z pohľadu kritiky dejín seriózne, keďže hlavný zdroj (Flp 3,5; Gal 1,13-14), ako aj Skutky apoštolov (Sk 23,6; 26,4-5) sú v tomto bode v plnej zhode (porov. SCHNEIDER, *Atti*, II, 54; WEISS, *Φαρισαῖος*; BUSCEMI, *Paolo*, 34-36).

strane, keď sa ho tribún Lyziáš spýtal: „³⁷ «Ty vieš po grécky? ³⁸ Nie si ty ten Egyptan, čo nedávno vyvolal vzburu a vyviedol na púšť štyritisíc zbojníkov?»³⁹ Pavol povedal: «Ja som Žid z cilícijského Tarzu, občan nie neznámeho mesta». Týmito slovami Pavol priznal, že je helenista, rovnako ako mnoho veriacich z prvotného spoločenstva v Jeruzaleme. Vskutku s nimi prišiel do styku a mal s nimi i ostré potýčky, až natoľko, že „niektorí z nich ho chceli zabiť“ (Sk 9,27-30)⁴¹. Čo na druhej strane aj Pavol sám robil: „Veď ste počuli, ako som si kedysi počínal v židovstve: že som veľmi prenasledoval Božiu Cirkev a nivočil som ju“ a ako som sa pokúšal zničiť jej vieru v Ježiša (Gal 1,23)⁴².

Jeho nesúhlas s „materskou Cirkvou v Jeruzaleme“, podľa môjho názoru, nebol „zaslepený“. Pozorne si ju všimál a snažil sa pochopiť jej „vieru“. Pozoroval ju na jednej strane s typickou „židovsko-farizejskou“ uzavretosťou, ktorá dávala na prvé miesto dodržiavanie Zákona a tradícií otcov, na druhej strane s pomerne synkretickou „židovsko-helenistickou“ otvorenosťou, ktorá by chcela využiť nové spôsoby, ako priviesť pohanský svet k pochopeniu bohatstva svojho vlastného náboženstva. Na spôsob Žida Filóna, ale s väčšou historickou dôslednosťou spája v sebe judaizmus a helenizmus. Neodmieta alegorizovanie (Gal 4,24), ale ani neobetuje biblické dejiny na oltár „alegorizovania“⁴³. Viac ako Filón pochopil, že „veriaci v Ježiša“ nenasledovali „doktrínu“, ale nasledovali „osobu“, ktorú oni vyznávali ako „Mesiáša“, a ešte viac „Marana“, „náš Pán“ – titul vyhradený iba pre Boha⁴⁴. [Pavol] Dobré pochopil, ako „židovský farizej“, že Ježiš nahradil Zákon a že dokonca bol považovaný za toho, kto je nad Zákom: „Počuli ste, že otcom bolo povedané (= tradície otcov) ..., ale ja vám hovorím...“ (Mt 5,21.27.31.33.38.43). Toto všetko bolo neprijateľné, i napriek jeho helenistickej otvorenosti. Bolo treba božský zásah, aby mohol pochopiť „tajomstvo Boha“, ktoré sa naplnilo v onom človeku Ježišovi. Následne začne ohlasovať – „hneď v synagógach [v Damasku] ohlasoval Ježiša, že je Božím Synom“ (Sk 9,20). Nielen Krista

⁴¹ Porov. kvalitnú analýzu v SCHNEIDER, *Atti*, II, 49-51.

⁴² K slovesu πορθέω „zničiť, devastovať“ v Gal 1,13 a 1,23 pozri SPICQ, πορθέω; BUSCEMI, *Lettera ai Galati*, 94-95 a 138-139.

⁴³ Veľmi dobre to vyjadril Teodoret z Kýru, *Ad Galatas* IV,24 (PG 82,490): „Nenič dejiny, ale vyučuj tomu, čo dejiny predznamenávali“. K významu slovesa ἀλλεγορεύω, porov. BÜCHSEL, ἀλλεγορεύω; HANSON, *Allegory and Event*; GOPPELT, *Typos*. K významu ἀλλεγορεύω v Gal 4,24 pozri BUSCEMI, *Lettera ai Galati*, 470-473.

⁴⁴ Porov. BUSCEMI, *Gesù Cristo nelle Lettere di Paolo*.

(Sk 9,22), ale aj Božieho Syna (Gal 1,15-16), ktorému dal Otec meno, ktoré je nad každé iné meno: „Ježiš Kristus je Pán“ (Flp 2,9-11)⁴⁵. Od „materskej Cirkvi v Jeruzaleme“ si osvojil, že základným posolstvom je „Božie evanjelium,² ktoré Boh vopred prisľúbil vo Svätých písmach a skrze svojich prorokov³ o svojom Synovi, ktorý podľa tela pochádza z Dávidovho rodu⁴ a podľa Ducha svätosti od vzkriesenia z mŕtvych je ustanovený v moci ako Boží Syn, o Ježišovi Kristovi, našom Pánovi“ (Rim 1,2-4)⁴⁶.

Keď sa stal veriacim, cítil sa viazaný k spoločenstvu: „²⁵ Teraz sa zberám do Jeruzalema poslúžiť svätým; ²⁶ lebo Macedónsko a Achájsko sa rozhodli urobiť nejakú zbierku pre chudobných svätých v Jeruzaleme. ²⁷ Radi to urobili a sú aj ich dlžníkmi. Lebo ak pohania dostali účasť na ich duchovných dobrách, sú povinní poslúžiť im zasa v hmotných“ (Rim 15,25-27). Ba ešte viac, [Pavol] sa cíti unesený „materskou Cirkvou z Jeruzalema“, ale súčasne aj odmietnutý. Bol nadchnutý od počiatku: tam sa naplnilo tajomstvo Ježišovej smrti a zmŕtvychvstania, dobrodružstvo lásky, ktorá zachránila svet. Ale zároveň cítil vnútornú silu, ktorá ho hnala preč od Jeruzalema, aby priniesol evanjelium „až na kraj zeme“ (Sk 1,8). Navyše nemohol pochopiť nečinnosť členov „materskej Cirkvi z Jeruzalema“, ktorí, zo strachu z nového prenasledovania, „zaviedli ho do Cézarey a poslali do Tarzu“ (Sk 9,30). Lukáš, s nádychom irónie, poznamenáva skutočnosť: „A Cirkev mala pokoj po celej Judei, Galilei a Samárii; upevňovala sa, žila v bázni pred Pánom a rástla v úteche Svätého Ducha“ (Sk 9,31). Ale bolo tam ešte niečo viac, čo ho vzdŕaľovalo: nebezpečenstvo návratu „farizejského ducha“ judaizmu (Sk 1,1.5; 21,20-21). Proti nemu má Pavol ostré slová: „² Ja, Pavol, vám hovorím, že ak sa dáte obrezať, Kristus vám nič neprospeje. ³ A každému, kto sa dá obrezať, znova dosvedčujem, že je povinný zachovávať celý Zákon. ⁴ Vy, čo chcete byť ospravednení zo Zákona, odtrhli ste sa od Krista, vypadli ste z milosti“ (Gal 5,2-4)⁴⁷. A pred „pokryteckým“ postojom Petra, Barnabáša a ďalších židokresťanov energicky píše:

⁴⁵ Na základe tohto sa zdá divné, že niektorí nazývajú Pavlovo zmýšľanie „teológiou vo výstavbe“ (porov. DUNN, *La teologia dell'apostolo Paolo*) alebo „náčrtmi teológie“ (BARBAGLIO, *La teologia di Paolo*); pre nich nie je Pavol nikto iný ako iba „teológ *in faciendo*“ alebo anglicky „teológ *in progress*“ (porov. moju recenziu Barbagliovho diela v *LA* 50 [2000] 563-567); PENNA, *I ritratti*, 186-188.

⁴⁶ Porov. BOISMARD, „Constitué Fils de Dieu“; BEASLEY-MURRAY, *Romans* 1:3f; DU TOIT, *Romans* 1,3-4; BUSCEMI, *Romani* 1,3-4.

⁴⁷ K významu Gal 5,2-4 pozri BUSCEMI, *Lettera ai Galati*, 509-514.

¹⁴ Keď som videl, že nepostupujú priamo, podľa pravdy evanjelia, povedal som Kéfasovi pred všetkými: «Keď ty, Žid, žiješ pohansky, a nie po židovsky, ako to, že nútiš pohanov žiť po židovsky?!»...¹⁶ a vieme, že človek nie je ospravedlnený zo skutkov podľa Zákona, ale iba skrze vieru v Ježiša Krista. Aj my sme uverili v Krista Ježiša, aby sme boli ospravedlnení z viery v Krista, a nie zo skutkov podľa Zákona, lebo zo skutkov podľa Zákona nebude ospravedlnený nijaký človek. ...²¹ Nepohľadám Božou milosťou. Lebo ak je spravodlivosť skrze Zákon, potom Kristus nadarmo zomrel (Gal 2,14-16.21).⁴⁸

2 Pavlov vzťah k materskej Cirkvi v Jeruzaleme

A tak sa dostávame k onej malej, ale dôležitej spojke „a“, teda k vzťahu medzi Pavlom a „materskou Cirkvou v Jeruzaleme“. Často sa opisoval iba ako vzťah napätia, rozporu, neschopnosti komunikácie⁴⁹. No napriek uvedenému, texty to nedosvedčujú. Ide skôr o dialektický vzťah medzi Pavlom a „materskou Cirkvou v Jeruzaleme“; obidve strany chcú slúžiť Kristovi a nechať vzrastať jedinú vieru v Krista. Pavol to pochopil rovnako ako Peter, Barnabáš a Jakub. Uznali to v Gal 2,7-9: „⁷ keď videli, že mne je zverené evanjelium pre neobrezaných, tak ako Petrovi pre obrezaných – ... –, ⁹ a keď poznali milosť, ktorú som dostal, Jakub, Kéfas a Ján, ktorých pokladali za stĺpy, podali mne a Barnabášovi pravicu na znak spoločenstva, že my pôjdeme medzi pohanov a oni medzi obrezaných“. Avšak i napriek tomuto, podľa prameňov možno badať, že v Pavlovi je prítomný dvojaký pohyb vzhľadom k „materskej Cirkvi v Jeruzaleme“ – dostredivá sila ho k nej priťahuje a odstredivá od nej vzdľahuje.

2.1 Dostredivá sila

Po prvé, Pavol v sebe cíti silu, ktorá ho tiahne do Jeruzalema. V Gal 1,13-14, Sk 22,3 a 26,4-5, keď hovorí o svojom živote „v judaizme“, odhaľuje

⁴⁸ KILPATRICK, Gal 2,14 ὀρθοδοδοῦσιν; LAMBRECHT, The Line of Thought in Gal 2,14b-21; BUSCEMI, *Lettera ai Galati*, 180-226.

⁴⁹ V antike všetky prúdy, ktoré nasledovali *pseudo-Klementa* nielenže pripodobnili Pavla Šimonovi Mágovi, ale ho tiež definovali za „apostatu“, „nepriateľa“. Tento postoj pretrvával dlhé obdobie, až do tej miery, že v 1. a 2. storočí, i z dôvodu heretikov, ktorí používali Pavlove spisy v gnostickým zmysle, bol Pavol úplne vylúčený. Z tohto dôvodu, moderní autori často vidia medzi Pavlom a materskou Cirkvou v Jeruzaleme „silný kontrast“; porov. HOLL, Der Kirchenbegriff des Paulus; HOLMBERG, *Paul and Power*, 14-57; CONZELMANN, *Le origini*, 119-130; BARBAGLIO, *Paolo di Tarso*, 132-151.

svoj hlboký dôvod, prečo sa cíti byť priťahovaný do Jeruzalema: pretože „od mladosti“ som žil v Jeruzaleme, v ňom „pri Gamalielových nohách som sa naučil prísne žiť“. Žil ako „farizej“ podľa učenia najprísnejšej sekty židovského náboženstva. Jeruzalem bol v jeho očiach miestom, ku ktorému smerovali jeho myšlienky a jeho horlivosť [ako] nábožného žida: „¹ Zaradoval som sa, keď mi povedali: «Pôjdeme do domu Pánovho.»² Naše nohy už stoja v твоjich bránach, Jeruzalem. ...⁴ Tam prichádzajú kmene, kmene Pánove, aby podľa obyčaje Izraela velebili meno Pánovo“ (Ž 122 [121],1-4). Preň sa modlil a vzýval o pokoj: „⁶ Pre Jeruzalem proste o pokoj: «Nech sú bezpeční, čo ťa milujú.⁷ Nech pokoj vládne vnútri твоjich hradieb a istota v твоjich palácoch.»⁸ Kvôli svojim bratom a priateľom budem hovoriť: «Pokoj s tebou!»⁹ Kvôli domu Pána, nášho Boha, budem prosiť o šťastie pre teba“ (Ž 122 [121],6-9). Navyše, ako Žid z diaspory pozdvihol svoj nárek: „⁴ Akože môžeme spievať pieseň Pánovu v cudzej krajine?⁵ Keby som, Jeruzalem, zabudol na teba, nech mi odumrie pravica.⁶ Nech sa mi prilepí jazyk na podnebie, keby som nepamätal na teba, keby som Jeruzalem nepovýšil za vrchol svojej radosti“ (Ž 137 [136],4-6). I po svojom „povolání za apoštola“ cíti naliehavú potrebu vydať sa do Jeruzalema: „¹⁹ Preto som, kráľ Agrippa, nemohol odporovať nebeskému videniu,²⁰ ale hlásal som najprv tým, čo sú v Damasku, a potom v Jeruzaleme a po celej judejskej krajine aj pohanom, aby robili pokánie a obrátili sa k Bohu a konali skutky hodny pokánia“ (Sk 26,19-20). A od tej chvíle už nehľadá iba po Jeruzaleme, ale pozerá najmä na „spoločenstvo viery“, ktoré sa zhromažďuje v Pánovom mene, na „materskú Cirkev z Jeruzalema“, svedkyňu „Ježišových skutkov a slov“⁵⁰. K nej sa vydá, len čo vyjde z Damasku (Gal 1,18), s pomocou Barnabáša premôže obavy a váhania: „²⁷ Tu sa ho ujal Barnabáš, zaviedol ho k apoštolom a porozprával im, ako na ceste videl Pána a že s ním hovoril a ako smelo si v Damasku počínal v Ježišovom mene.²⁸ A žil s nimi v Jeruzaleme a smelo si počínal v Pánovom mene“ (Sk 9,27-28). Ale takéto „čaro“ nie je pre Pavla ani „osudovou príťažlivosťou“, ani „nostalgickou romantickosťou“, ani „náboženským fanatizmom“. Pavol hlboko miluje „materskú Cirkev z Jeruzalema“: „¹⁴ Ale ja sa nechcem chváliť ničím iným, iba krížom

⁵⁰ Porov. JÜNGEL, *Paolo e Gesù*, 11-28, ktorý mapuje dejiny výskumu o historickom Ježišovi a použitie Ježišových výrokov u Pavla; pozitívnejší postoj majú autori: RIGAUX, *Réflexions sur l'historicité de Jésus*; DUNGAN, *The Sayings of Jesus in the Churches of Paul*; NEIRYNCK, *Paul and the Sayings of Jesus*; WALTER, *Paul and the Early Christian Jesus-Tradition*; KIM, *Jesus, Sayings of* (vrátane bibliografie); BUSCEMI, *Gesù Cristo nelle lettere di Paolo*, 136-142.

nášho Pána Ježiša Krista...¹⁶ A nad všetkými, čo sa budú riadiť týmto pravidlom, pokoj a milosrdenstvo, aj nad Božím Izraelom“ (Gal 6,14.16)⁵¹. Neustále spomínal na ňu a jej chudobných: „(Peter, Jakub a Ján – stĺpy) Len aby sme pamätali na chudobných, čo som sa aj usiloval robiť“ (2,10). A nielen iba on, ale aj „jeho cirkvi“, ktoré učil, že postarať sa o potreby chudobných z Jeruzalema, je „milosť“: „¹ Bratia, oznamujeme vám, akú milosť dal Boh macedónskym cirkvám: ...³ Môžem dosvedčiť, že koľko mohli, ba aj viac, ako mohli, sami od seba⁴ nás naliehavo prosili, aby sme im dopriali milosť mať účasť na službe svätým“ (2Kor 8,1-4)⁵². Takúto pomoc Pavol vnímal ako „skutok vďačnosti“: „²⁵ Teraz sa zberám do Jeruzalema poslúžiť svätým; ²⁶ lebo Macedónsko a Achájsko sa rozhodli urobiť nejakú zbierku pre chudobných svätých v Jeruzaleme. ²⁷ Radi to urobili a sú aj ich dlžníkmi. Lebo ak pohania dostali účasť na ich duchovných dobrách, sú povinní poslúžiť im zasa v hmotných“ (Rim 15,25-27). Jeruzalem ho vždy lákal, a preto sa vyhol všetkému, čo by mu mohlo zabrániť vrátiť sa do Jeruzalema: „Pavol sa totiž rozhodol obísť Efez, aby sa nezdržal v Ázii, lebo sa ponáhlal, aby bol na Turíce podľa možnosti už v Jeruzaleme“ (Sk 20,16). Prorok Agabus mu z Ducha predpovedá, že ho „v Jeruzaleme zviažu a vydajú ho do rúk pohanov“ (21,11) a on s rovnakým duchom odpovedá: „Veď ja som hotový nielen dať sa zviazať, ale aj umrieť v Jeruzaleme pre meno Pána Ježiša“ (v. 13).

2.2 Odstredivá sila

Ak je láska Pavla voči „materskej Cirkvi v Jeruzaleme“ nepopierateľná, rovnako zrejme sú aj dôvody pre „kontrast“ alebo aspoň pre „rozdielne názory“. Exegéti často „dramatizujú“ príliš napäté vzťahy medzi Pavlom a „materskou Cirkvou v Jeruzaleme“, len aby poukázali na svoje tézy. Ale ja sa domnievam, že vtedy išlo o „sústavný dialóg“, v ktorom jednotlivé osoby raného kresťanstva ešte nemali jasné riešenie. Stredobod bol jasný: bola ním „viera v Krista“, ale nebol jasný spôsob, ako ju žiť naplno. Problém je zreteľne

⁵¹ Ku Gal 6,16 pozri DAHL, Der Name Israel; DAVIES, Paul; BUSCEMI, *Lettera ai Galati*, 626-628.

⁵² HOLL, *Aufsätze*, 44-62, prijímajúc výraz „chudobní“ v technicko-náboženskom zmysle, tvrdí, že „zbierka“ bola prejavom závislosti všetkých cirkví na „materskej Cirkvi v Jeruzaleme“, ktorá bola oprávnená uplatňovať akýsi zákon zdanenia nad celou Cirkvou na spôsob chrámovej dane v Judei; pre kritiku porov. KRECK, The Poor among the Saints in the New Testament; KRECK, The Poor among the Saints in Jewish Christianity and Qumran; CONZELMANN, *Le origini*, 125-126.

vyjadrený v Jak 2,18: „Ukáž mi svoju vieru bez skutkov a ja ti zo svojich skutkov ukážem vieru.“ A odkazuje na Gn 15,6: „Tak sa splnilo Písmo, ktoré hovorí: «Abrahám uveril Bohu a to sa mu počítalo za spravodlivosť». A bol nazvaný Božím priateľom“⁵³ (Jak 2,23). Tento problém bol veľmi ťaživý a čiastočne aj destabilizujúci, a to až tak veľmi, že bolo treba zvolať „Jeruzalemský snem“, aby sa dospelo k jeho vyriešeniu⁵⁴. Nevieme s istotou, o aké „skutky“ išlo, o ktorých sa zmienil Jakub. Snáď vo svetle Sk 21,20-21, by sa mohlo myslieť na obriezku a na skutky podľa Mojžišovho Zákona: „²⁰ Vidíš, brat, koľko tisíc Židov uverilo a všetci horlia za Zákon. ²¹ Ale o tebe sa dopočuli, že učíš všetkých Židov... že nemajú obrezávať svojich synov ani žiť podľa zvykov“ (21,20-21). Ale ak sa vezme do úvahy kontext, teda Jak 2,8-12 – „zákon slobody“, nepôjde o nič iné ako o *kelal*, t. j. príkaz, ktorý zhŕňa celý Zákon a prorokov: „Miluj svojho bližneho ako seba samého“ (2,8) a skutky, o ktorých hovorí, sú skutkami lásky, ktorá prejavuje milosrdenstvo. Nuž, pokiaľ ide o tento bod, nemyslím si, že Pavol sa v ňom líši od Jakuba. Stačí si prečítať Gal 5,13-14: „¹³ Lebo vy ste povolani pre slobodu, bratia, len nedávajte slobodu za príležitosť telu, ale navzájom si slúžte v láske! ¹⁴ Veď celý Zákon sa spĺňa v jedinom slove, v tomto: «Milovať budeš svojho bližneho ako seba samého!»“ A v Rim 13,8-10 používa takmer rovnaké slová ako Jakub: „⁸ Nebuďte nikomu nič dlžní, okrem toho, aby ste sa navzájom milovali: veď kto miluje bližneho, vyplnil Zákon. ⁹ Lebo: Nescudzoložíš! Nezabiješ! Nepokradneš! Nepožiadáš! a ktorékoľvek iné prikázanie je zahrnuté v tomto slove: Milovať budeš svojho bližneho ako seba samého! ¹⁰ Láska nerobí zle bližnemu; teda naplnením Zákona je láska.“ Navyše, v Gal 5,6 Pavol zhŕňa problém ešte lepšie ako Jakub, a to veľmi trefne: „Lebo v Kristovi Ježišovi ani obriezka nič neznamená, ani neobriezka, ale viera činná skrze lásku.“

V Sk 15,1-35, kde sa hovorí o tzv. „Jeruzalemskom koncile“, Pavlova pozícia je vyjadrená slovami Petra:

⁷ A keď nastala veľká hádka, vstal Peter a povedal im: „Bratia, vy viete, že Boh si ma od prvých dní vyvolil spomedzi vás, aby pohanovia z mojich úst počuli slovo evanjelia a uverili. ⁸ A Boh, ktorý pozná srdcia, vydal im svedectvo, keď im dal Ducha Svätého tak ako nám; ⁹ a neurobil nijaký rozdiel medzi nami a nimi, keď vierou očistil ich srdcia. ¹⁰ Prečo teda teraz pokúšate Boha a chcete položiť na šiju učeníkov jarmo, ktoré

⁵³ Aj Pavol, viackrát cituje Gn 15,6, obzvlášť v Gal 3,6; Rim 4,3. K Abrahámovi v Pavlových spisoch pozri LAMBRECHT, Abraham; CRANFORD, Abraham in Romans 4; BOTTINI, *Giacomo e la sua lettera*, 49-92; BASTA, *Abramo in Romani 4*.

⁵⁴ Porov. BUSCEMI, *Paolo*, 95-109, vrátane početnej bibliografie v pozn. 12.

nevládali niešť ani naši otcovia, ani my?!¹¹ A veríme, že aj my budeme spasení milosťou Pána Ježiša takisto ako oni“.

V tomto dlhom Petrovom konštatovaní je potrebné zdôrazniť, že slovo „viera“ zmieňuje trikrát: bol vyvolený preto, „aby pohania z mojich úst počuli slovo evanjelia a uverili“; Boh očistil srdcia pohanov „vierou“, a nie prostredníctvom „jarma, ktoré nevládali niešť ani naši otcovia, ani my“; napokon, ide o najdôležitejšie teologické tvrdenie: „veríme, že aj my budeme spasení milosťou Pána Ježiša takisto ako oni“. Nie sú to teda skutky podľa Zákona, ktoré pôsobia záchranu, ale „milosť nášho Pána Ježiša“.

Jakub sa o tom presvedčil a súhlasí aj s Petrom, že „Boh prvý raz zhliadol a vybral si z pohanov ľud pre svoje meno“ (Sk 15,14); ba čo viac, domnieva sa, „že neslobodno znepokojovať [prikázaniami Zákona] tých, čo sa z pohanov obracajú k Bohu“ (15,19). Považuje však za pevnú svoju myšlienku, že preto, aby pohania mohli žiť „zákon slobody“, „zákon lásky“, je nutné, aby dodržiavali niektoré zo „siedmich Noemových prikázaní“, ktoré sú zachytené v Lv 17–18: „zdržovať sa poškvrneného idolmi, smilstva, zadusených zvierat a krvi“ (Sk 15,20)⁵⁵. Niektorí sa domnievajú, že Pavol nepoznal tieto „prikázania“. Ale to je omyl. Vskutku, stačí si prečítať 1Kor 8,9-13, aby sa došlo k opačnému záveru:

⁹ Len si dajte pozor, aby táto vaša sloboda nebola na pohoršenie slabým.

¹⁰ Lebo keď niekto uvidí toho, čo má poznanie, stolovať v pohanskom chráme, neposmelí sa jeho svedomie, pretože je slabé, aby jedol mäso obetované modlám? ¹¹ A slabý zahynie pre tvoje poznanie – brat, za ktorého zomrel Kristus! ¹² Keď takto hrešíte proti bratom a zraňujete ich slabé svedomie, hrešíte proti Kristovi. ¹³ Preto ak jedlo pohoršuje môjho brata, nebudem nikdy jesť mäso, aby som nepohoršil svojho brata.

Takéto vyriešenie problému sa nachádza aj v Rim 14,1-2.14-18:

¹ Slabého vo viere sa ujmite, ale nehádajte sa o názoroch. ² Niekto je presvedčený, že môže jesť všetko; slabý je iba zeleninu... ¹⁴ Viem a som si istý v Pánu Ježišovi, že nič nie je nečisté samo v sebe; len tomu je niečo nečisté, kto to za nečisté pokladá. ¹⁵ Ale ak sa tvoj brat zarmucuje pre jedlo, už nekonáš podľa lásky. Neprivádzaj svojím jedlom do záhuby toho, za ktorého zomrel Kristus!... ¹⁷ Veď Božie kráľovstvo nie je jedlo a nápoj, ale spravodlivosť, pokoj a radosť v Duchu Svätom. ¹⁸ Kto takto slúži Kristovi, páči sa Bohu a ľudia si ho vážia.⁵⁶

⁵⁵ Porov. BUSCEMI, *Paolo*, 103-105; ďalej CATCHPOLE, Paul, James and the Apostolic Decree; SIMON, De l'observance rituelle; PERROT, Les décisions de l'assemblée de Jérusalem.

⁵⁶ DE LORENZI, *Freedom and Love*; THEISSEN, *Pauline Christianity*, 121-143.

Rozdiel medzi Jakubom, ktorý je zástupcom židokresťanstva, a Pavlom, ktorý zastupuje pohanokresťanov, ako ho predkladajú mnohí kritici, je „exegetickou chybou“, ktorá siaha až do čias F. Ch. Baura⁵⁷. On čítal a vykladal Sk 15 podľa jeho hegelovského pohľadu na dejiny, v ktorých museli byť nutne prítomné prvky ako „téza, antitéza a syntéza“. Ale cirkevná skutočnosť v rokoch 30 – 70 po Kr. bola veľmi odlišná od tej, ktorú predpokladal Baur. Skutočný rozdiel medzi Pavlom a Jakubom spočíva v rozdielnom formulovaní problému. Jakub začína „zdola“, od „konkrétnej situácie“, v ktorej sa nachádzalo jeho cirkevné spoločenstvo v Jeruzaleme. „Helenista“, ktorý ohlasuje extrémnu slobodu konania vzhľadom k Zákonom, pre neho naozaj prestupuje základný princíp Zákona: lásku k bližnému. Možno že získa nejakého pohana pre vieru, ale neučí ho základné posolstvo viery: „Miluj svojho bližného ako seba samého.“ V tomto je Pavol v úplnej zhode s Jakubom. Ale jeho nastolenie presahuje „dodržiavanie *kelal*“, z princípu, ktorý zhŕňa celý Zákon i prorokov, ide až k jadrú problému. Jeho pohľad je kristologický: „Neprivádzaj svojím jedlom do záhuby toho, za ktorého zomrel Kristus!“ (Rim 14,15; 1Kor 8,9-13). „⁷ Preto prijímajte jeden druhého, ako aj Kristus prijal vás, na Božiu slávu. ⁸ Hovorím totiž, že Kristus bol služobníkom obriezky v záujme Božej pravdy, aby potvrdil prisľúbenia dané otcom ⁹ a aby pohania oslavovali Boha za milosrdenstvo“ (Rim 15,7-9). Kristus je vzor hodný nasledovania. Ba viac: treba si „obliecť Pána Ježiša Krista“ (13,14). Pavol dokonca v Gal 2 vysvetľuje základný princíp života veriaceho, keď uzatvára:

¹⁹ Ved' ja som skrze Zákon zomrel Zákonom, aby som žil Bohu. S Kristom som pribitý na kríž. ²⁰ Už nežijem ja, ale vo mne žije Kristus. Ale život, ktorý teraz žijem v tele, žijem vo viere v Božieho Syna, ktorý ma miluje a vydal seba samého za mňa. ²¹ Nepohľadám Božou milosťou. Lebo ak je spravodlivosť skrze Zákon, potom Kristus nadarmo zomrel (Gal 2,19-21).⁵⁸

Zoznam použitej literatúry

Accordance Bible Software, OakTree Software, Inc.

ACQUAVIVA, Giorgio: *La Chiesa-madre di Gerusalemme. Storia e risurrezione del giudeo-cristianesimo*, Casale Monferrato: Piemme, 1994.

⁵⁷ Rovnakého názoru sú aj JÜNGEL, *Paolo e Gesù*, 16-19; BARBAGLIO, *Paolo di Tarso*, 7, 20, pozn. 12; 143.

⁵⁸ K prekladu a významu Gal 2,19b-20 pozri BUSCEMI, *Lettera ai Galati*, 221-224.

- ADINOLFI, Marco: *Da Antiochia a Roma. Con Paolo nel mondo greco-romano*, Cinisello Balsamo, Milano: San Paolo, 1996.
- AVIGAD, Nahman: Residences Herodiennes à Jerusalem, *DossArch* 165-166 (1991) 56-66.
- BAGATTI, Bellarmino: *Alle Origini della Chiesa*. Vol. I-II, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1981, 1982.
- BARBAGLIO, Giuseppe: *Paolo di Tarso e le origini cristiane*, Assisi: Cittadella, 1989.
- BARBAGLIO, Giuseppe: *La teologia di Paolo. Abbozzi in forma epistolare* (La Bibbia nella Storia 9), Bologna: EDB, 1999.
- BARCLAY, John M. G.: Jesus and Paul. In: Gerald F. Hawthorne – Ralph P. Martin – Daniel G. Reid (eds.): *Dictionary of Paul and His Letters*, Downers Grove, IL: InterVarsity, 1993, 492-503.
- BARRETT, Charles Kingsley: *Atti degli Apostoli*. Vol. I: Prolegomeni. Traduttore Daniela Zoroddu (Commentario Paideia 5), Brescia: Paideia, 2003.
- BASTA, Pasquale: *Abramo in Romani 4. L'analogia dell'agire divino nella ricerca esegetica di Paolo* (AnBib 168), Roma: Pontificio Istituto Biblico, 2007.
- BAUER, Walter: *Orthodoxy and Heresy in Earliest Christianity*, Philadelphia: Fortress, 1971.
- BEASLEY-MURRAY, Paul: Romans 1:3f: An Early Confession of Faith in the Lordship of Jesus, *TynB* 11 (1980) 147-154.
- BISHOP, Eric F. F.: The Risen Christ and the Five Hundred Brethren (1Cor 15,6), *CBQ* 18 (1956) 341-344.
- BOISMARD, Marie-Émile: „Constitué Fils de Dieu” (Rom 1,4), *RB* 60 (1953) 5-17.
- BOTTINI, Giovanni Claudio: *Giacomo e la sua lettera. Una introduzione* (SBFA 50), Jerusalem: Franciscan Printing Press, 2000.
- BROWN, Raymond E.: *Le chiese degli Apostoli. Indagine esegetica sulle origini dell'ecclesiologia* (Bibbia e teologia). Traduttori G. Bell e E. Caffaro, Casale Monferrato: Piemme, 1992.
- BRUCE, Frederick Fyvie: *The Book of the Acts* (NICNT), Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1988.
- BÜCHSEL, Friedrich: ἀλλεγορεύω, *GLNT I*, 695-706.
- BUSCEMI, Alfio Marcello.: *La gioia della salvezza. Meditazioni sul Vangelo di Luca*, Jerusalem: Franciscan Printing Press, 1995.
- BUSCEMI, Alfio Marcello: Rec. BROWN, Raymond E.: *Le chiese degli Apostoli. Indagine esegetica sulle origini dell'ecclesiologia* (Bibbia e teologia). Traduttori G. Bell e E. Caffaro, Casale Monferrato: Piemme, 1992, *LA* 45 (1995) 630-633.
- BUSCEMI, Alfio Marcello: Rec. BARBAGLIO, Giuseppe: *La teologia di Paolo. Abbozzi in forma epistolare* (La Bibbia nella Storia 9), Bologna: EDB, 1999, *LA* 50 (2000) 563-567.
- BUSCEMI, Alfio Marcello: *Gli inni di Paolo. Una sinfonia a Cristo Signore* (SBFA 48), Jerusalem: Franciscan Printing Press, 2000.
- BUSCEMI, Alfio Marcello: Gesù Cristo nelle Lettere di Paolo. In: Francesco Masetto (a cura di): *Ecce ascendimus Jerosolymam (Lc 18,31). Miscellanea di studi offerti per il 75° dello Studentato Teologico Salesiano in Terra Santa e il Centenario dell'Ispettorato salesiano del Medio Oriente*, Roma: LAS, 2003, 142-150.
- BUSCEMI, Alfio Marcello: *Lettera ai Galati. Commentario esegetico* (SBFA 63), Jerusalem: Franciscan Printing Press, 2004.
- BUSCEMI, Alfio Marcello: Che cosa si sa attualmente di Paolo, *Credere oggi* 24 (2005) 7-18.
- BUSCEMI, Alfio Marcello: Romani 1,3-4: una rilettura filologica. In: José Enrique Aguilar Chiu – Franco Manzi – Filippo Urso – Carlos Zesati Estrada: *«Il Verbo di Dio è*

- vivo». *Studi sul Nuovo Testamento in onore del Cardinale Albert Vanhoye*, SI (AnBib 165), Roma: Pontificio Istituto Biblico, 2007, 263-275.
- BUSCEMI, Alfio Marcello: *San Paolo. Vita opera messaggio* (SBFA 43), Jerusalem: Franciscan Printing Press, 2009³.
- CATCHPOLE, David R.: Paul, James and the Apostolic Decree, *NTS* 23 (1976-77) 428-444.
- CONZELMANN, Hans: *Le origini del cristianesimo: i risultati della critica storica* (PBT 10), Torino: Claudiana, 1976.
- CRANFORD, Michael: Abraham in Romans 4: The Father of All Who Believe, *NTS* 41 (1995) 71-88.
- DAHL, Nils Alstrup: Der Name Israel: Zur Auslegung Gal 6,16, *Jud.* 6 (1950) 161-170.
- DAVIES, William David: Paul and the People of Israel, *NTS* 24 (1977) 4-39.
- DE LORENZI, Lorenzo (ed.): *Freedom and Love: The Guide for Christians Life (1 Co 8-10; Rm 14-15)* (Benedictina. Series biblico-ecumenica 6), Rome: St. Paul's Abbey, 1981.
- DUNGAN, David L.: *The Sayings of Jesus in the Churches of Paul. The Use of the Synoptic Tradition in the Regulation of Early Church Life*, Philadelphia: Fortress, 1971.
- DUNN, James D. G.: *Christology in the Making. A New Testament Inquiry into the Origins of the Doctrine of the Incarnation*, Philadelphia: Westminster, 1980.
- DUNN, James D. G.: *Unity and Diversity in the New Testament. An Inquiry into Character of the Earliest Christianity*, London: SCM, 1981.
- DUNN, James D. G.: The Relationship between Paul and Jerusalem according to the Galatians 1-2, *NTS* 28 (1982) 461-478.
- DUNN, James D. G.: *La teologia dell'apostolo Paolo* (ISB.Supp 5), Brescia: Paideia, 1999.
- DUPONT, Jacques: *Études sur les Actes des Apôtres* (LeDiv 45), Paris: Cerf, 1967.
- DUPONT, Jacques: *Nouvelles Études sur les Actes des Apôtres* (LeDiv 118), Paris: Cerf, 1984.
- DU TOIT, Andries B.: Romans 1,3-4 and the Gospel Tradition. A Reassessment of the Phrase κατὰ πνεῦμα ἀγιοσύνης. In: Frans Van Segbroek – Christopher M. Tuckett – Gilbert Van Belle – Jozef Verheyden (eds.): *The Four Gospel 1992. Festschrift Frans Neiryck*. Vol. I. (BETL 100), Leuven: Leuven University Press, 1992, 249-256.
- ELMER, Ian J.: *Paul, Jerusalem and the Judaizers. The Galatians Crisis in Its Broadest Historical Context* (WUNT II 258), Tübingen: Mohr Siebeck, 2009.
- ERBETTA, Mario: *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento*. Vol. II: Atti e leggende, Torino: Marietti, 1966.
- FABRIS, Rinaldo: *Paolo. L'apostolo delle genti* (DUoS 6), Milano: Paoline, 1997.
- FABRIS, Rinaldo – ROMANELLO Stefano: *Introduzione alla lettura di Paolo*, Roma: Borla, 2009².
- FEE, Gordon D.: *The First Epistle to the Corinthians* (NICNT), Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1988.
- FITZMYER, Joseph A.: *Gli Atti degli Apostoli: Introduzione e commento*, Brescia: Queriniana, 2003.
- GILMOUR, S. M.: The Christophany to More Than Five Hundred Brethren, *JBL* 80 (1961) 248-252.
- GOPPELT, Leonhard: *Typos. The Typological Interpretation of the Old Testament in the New Testament*. Translated by Donald H. Madvig, Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1982.
- HAGNER, Donald A.: James. In: *ABD* III (1992) 616-618.
- HÄNCHEN, Ernst: *Die Apostelgeschichte* (KEK), Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1961¹³.

- HANSON, Richard Patrick C.: *Allegory and Event: A Study of the Sources and Significance of Origen's Interpretation of Scripture*, London: SCM, 1959.
- HEMER, Colin J.: *The Book of Acts in the Setting of Hellenistic History* (WUNT 49), Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1989.
- HOLL, Karl: *Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte*. Bd. II., Tübingen: C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1924.
- HOLL, Karl: Der Kirchenbegriff des Paulus in seinem Verhältnis zu dem der Urgemeinde. In: Karl Heinrich Rengstorf: *Das Paulusbild in der neueren deutschen Forschung* (WdF 24), Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1969², 144-178.
- HOLMBERG, Bengt V.: *Paul and Power. The Structure of Authority in the Primitive Church as Reflected in the Pauline Epistles* (CB.NT 11), Lund, CWK Gleerup, 1978.
- JACQUIER, Eugène: *Les Actes des Apôtres* (EtB), Paris, J. Gabalda, 1926.
- JÜNGEL, Eberhard: *Paolo e Gesù. Alle origini della cristologia* (Biblioteca Teologica 14), Brescia: Paideia, 1978.
- KEARNEY, P. J.: He Appeared to 500 Brothers (I Cor. XV,6), *NT 22* (1980) 264-284.
- KILPATRICK, George Dunbar: Gal 2,14 ὀρθοποδοῦσιν. In: Walter Eltester (Hrsg.): *Neutestamentliche Studien für R. Bultmann: zu seinem siebzigsten Geburtstag am 20. August 1954* (BZNW 21), Giessen: Töpelmann, 1954, 269-274.
- KIM, Seyoon: Jesus, Sayings of. In: Gerald F. Hawthorne – Ralph P. Martin – Daniel G. Reid (eds.): *Dictionary of Paul and His Letters*, Downers Grove, IL: InterVarsity, 1993, 474-492.
- KING, Philip J.: Jerusalem (Place). In: *ABD III* (1992) 747-766.
- KRECK, Leander E.: The Poor among the Saints in the New Testament, *ZNW 56* (1965) 100-129.
- KRECK, Leander E.: The Poor among the Saints in Jewish Christianity and Qumran, *ZNW 57* (1966) 54-78.
- KREMER, Jacob (ed.): *Les Actes des Apôtres. Tradition, rédaction, théologie*, Gembloux – Leuven: Duculot – University Press, 1979.
- LAMBRECHT, Jan: The Line of Thought in Gal 2,14b-21, *NTS 24* (1978) 484-495.
- LAMBRECHT, Jan: „Abraham, notre père à tous“. La figure d'Abraham dans les écrits pauliniens, *Publications de l'Institutum Judaicum 2* (1979) 118-158.
- LÉGASSE, Simon: *Paolo apostolo. Biografia critica*. Traduttore G. Casoli, Roma: Città Nuova Editrice, 1994.
- LONGENECKER, Richard N.: *The Christology of Early Jewish Christianity* (SBT 17), London: SCM, 1970.
- LÜDEMANN, Gerd: *Early Christianity According to the Traditions in Acts: A Commentary*, London: SCM, 1989.
- MARTIN, Th. W.: Hellenists. In: *ABD III* (1992) 135-136.
- MICHAELS, J. Ramsey: Peter. In: Gerald F. Hawthorne – Ralph P. Martin – Daniel G. Reid (eds.): *Dictionary of Paul and His Letters*, Downers Grove, IL: InterVarsity, 1993, 701-703.
- MORGAN, Gillman F.: James, Brother of Jesus. In: *ABD III* (1992) 620-621.
- MURPHY-O'CONNOR, Jerome: *Paul. A Critical Life*, Oxford: Clarendon Press, 1996.
- NEIRYNCK, Frans: Paul and the Sayings of Jesus. In: Albert Vanhoye (ed.): *L'Apôtre Paul. Personnalité, style et conception du ministère: actes de la XXXIV session des Journées bibliques de Louvain, 27-29 août 1984* (BETL 73), Leuven: University Press, 1986, 265-321.

- NIEDERWIMMER, Kurt: Ἰάκωβος. In: Horst Balz – Gerhard Schneider (eds.): *Exegetical Dictionary of the New Testament*, Vol. II, Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1981, 168-169.
- PENNA, Romano: *I ritratti originali di Gesù il Cristo. Inizi e sviluppi della cristologia neotestamentaria. Vol. II: Gli sviluppi*, Cinisello Balsamo, MI: San Paolo, 1999.
- PERROT, Charles : Les décisions de l'assemblée de Jérusalem, *RSR* 69 (1981) 195-208.
- RIGAUX, Béda: Réflexions sur l'historicité de Jésus dans le message paulinien. In: *Studiorum Paulinorum Congressus Internationalis Catholicus 1961*, Romae: Pontificio Istituto Biblico, 1963 (AnBib 17), 265-274.
- SACCHI, Alessandro: *Lettere paoline e altre lettere* (Logos 6), Leumann, Torino: Elledici, 1996.
- SCHNEIDER, Gerhard J.: *Gli Atti degli Apostoli* (CTNT 5/1-2). Traduzione italiana di Vincenzo Gatti, Brescia: Paideia, 1985-1986.
- SCROGGS, Robin: The Earliest Hellenistic Christianity. In: Jacob Neusner (ed.): *Religions in Antiquity: Essays in Memory of Erwin Ramsdell Goodenough* (SHR 14), Leiden: Brill, 1968, 176-206.
- SIMON, Marcel: De l'observance rituelle à l'ascèse: recherches sur le Décret Apostolique, *RHR* 193 (1978) 27-104.
- SOARDS, Marion L.: *The Speeches in Acts. Their Content, Context, and Concerns*, Louisville, KY: Westminster John Knox, 1994.
- SPICQ, Ceslas: πορθέω. In: Ceslas Spicq: *Notes de lexicographie néo-testamentaire*, Vol. II (OBO 22/2), Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1978, 723-724.
- TAYLOR, Nicholas: *Paul, Antioch and Jerusalem* (JSNTSup 66), Sheffield: Academic Press, 1992.
- THEISSEN, Gerd: *The Social Setting of Pauline Christianity. Essays on Corinth*. Edited and translated and with an introduction by John H. Schütz, Philadelphia: Fortress, 1982.
- TSAFRIR, Yoram: Jerusalem Romaine et Byzantyne, *DossArch* 165-166 (1991) 67-77.
- WALTER, Nikolaus: Paul and the Early Christian Jesus-Tradition. In: Alexander J. M. Wedderburn (ed.): *Paul and Jesus. Collected Essays* (JSNTSup 37), Sheffield: Academic Press, 1989, 51-80.
- WEISS, Hans-Friedrich: Φαρισαῖος. In: *GLNT* XIV, 947-952.
- WIKENHAUSER, Alfred: *Atti degli Apostoli* (Il Nuovo Testamento Commentato 5), Brescia: Morcelliana, 1958.
- WINTER, Bruce W. (ed.): *The Book of Acts in Its First Century Setting*. Vol. I-VI, Grand Rapids, MI – Carlisle: Eerdmans, 1993-1995.
- WITHERINGTON, B.: Christology. In: Gerald F. Hawthorne – Ralph P. Martin – Daniel G. Reid (eds.): *Dictionary of Paul and His Letters*, Downers Grove, IL: InterVarsity, 1993, 100-115.

Zhrnutie

Názov tohto príspevku sa rozvíja v predloženej štúdií. Ide v skutočnosti o vzťah medzi Pavlom, apoštolom pohanov a materskou cirkvou v Jeruzaleme. Prvá časť tohto zásahu sa zaoberá „rastom“ prvotného spoločenstva v Jeruzaleme a jeho vplyvom na zvyšok ostatných kresťanských spoločenstiev 1. stor. po Kr. Druhá časť načrtáva postavu Pavla pred jeho „povolaním za apoštola“, potom jeho poslaním „medzi národmi“. Napokon,

dvojité hnutie Pavla je prezentované so zreteľom na „materskú cirkev v Jeruzaleme“: dostredivá sila, ktorá ho pritiahla k nej, a odstredivá sila, ktorá ho on nej vzd'alovala. Exegéti často „dramatizujú“ tieto vzťahy medzi Pavlom a „materskou cirkvou v Jeruzaleme“, ale možno išlo iba o „prebiehajúci dialóg“, v ktorom rôzne osoby prvotného kresťanstva hľadali jasné riešenie, aby mohli pokojne spolunažívať.

Kľúčové slová: Apoštol Pavol, materská Cirkev, Jeruzalem, konfrontácia.

Summary

The title of this contribution is developed in the present study. It deals with the relationship between Paul, the apostle of the Gentiles and the Mother church of Jerusalem. The first part of this intervention deals with the “growth” of the early community in Jerusalem and its impact on the rest of the other Christian communities in the first cent. AD. The second part outlines the figure of Paul before his “apostolic calling”, then his mission “among the nations”. Finally, Paul’s double movement is presented with regard to the “Mother church of Jerusalem”: the staggering force that drew him to her and the centrifugal force that moved him away from her. Exegetes often “dramatize” these relations between Paul and the “Mother church of Jerusalem,” but it could only be a “ongoing dialogue” in which various people of early Christianity sought a clear solution in order to co-exist peacefully.

Key words: Apostle Paul, mother Church, Jerusalem, confrontation.

Alfio Marcello Buscemi OFM
Convento Santa Maria degli Angeli, 29
98121 MESSINA, Italia

Contents

Treaties

<i>Mykhaylyna KLUSKOVÁ</i> The Motif of Land as an Object of Ownership in Psalm 37	137-152
<i>Martina KORYTIAKOVÁ</i> On the Meaning of εἰς παρεμβολὰς αὐτοῦ in Jdt 16:2b	153-174
<i>Pavel VILHAN</i> The Book of Sirach Full of Inspiration	175-185
<i>Alfio Marcello BUSCEMI</i> Paul of Tarsus and Mother Church of Jerusalem	186-207
<i>Helena PANCZOVA</i> The Technique of Translating from Biblical Greek (4): An Analysis of the New Slovak Translation of Psalms 50(51)– 74(75) According to the Septuagint	208-249

Notes

<i>Blažej ŠTRBA</i> The Influence of the Latin <i>misericors</i> on the New Testament Translation “merciful”	250-259
Reviews	260-277
Communications and References	278-282

Obsah

Štúdie

<i>Mykhaylyna KLUSKOVÁ</i> Motív zeme ako predmetu vlastníctva v Žalme 37	137-152
<i>Martina KORYTIAKOVÁ</i> On the Meaning of εἰς παρεμβολὰς αὐτοῦ in Jdt 16:2b	153-174
<i>Pavel VILHAN</i> Kniha Sirachovcova plná inšpirácie	175-185
<i>Alfio Marcello BUSCEMI</i> Pavol z Tarzu a materská Cirkev z Jeruzalema	186-207
<i>Helena PANCZOVÁ</i> Technika prekladu z biblickej gréčtiny (4): Analýza nového slovenského prekladu žalmov 50(51)–74(75) podľa Septuaginty	208-249

Poznámky

<i>Blažej ŠTRBA</i> Vplyv latinského <i>misericors</i> na novozákonnú prekladovú voľbu „milosrdný“	250-259
Recenzie	260-277
Správy a oznamy	278-282